

Bir Peri Masalı
Köy Enstitülerinin Etnografyası
“Arşiv Belgeleri Işığında”

Murat Aydoğmuş
Engin Karadağ
Cemil Yücel

...Geleceğin Fikirleri...

Bir Peri Masalı **Köy Enstitülerinin Etnografyası**
"Arşiv Belgeleri Işığında"

Yazarlar: Murat Aydoğmuş - Engin Karadağ - Cemil Yücel

ISBN: 978-605-7523-83-9

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketi'ne aittir. Vizetek izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Bu kitap T.C. Kültür Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

Sayın Okuyucularımız, bandrolsüz yayınları satın almamanızı diliyoruz.

Yayın Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI

Kapak Tasarımı & Mizanpaj: Sadık HANGÜL

1. Baskı: Ankara - Temmuz, 2021

Baskı: Ayrıntı Basımevi
İvedik Organize Sanayi Bölgesi 28. Cad. 770 Sok. No: 105/A
Yenimahalle / ANKARA
Tel.: (0312) 394 55 90-91

Yayıncı Sertifika No: 41575

Matbaa Sertifika No: 13987

İletişim:

Harbiye Mah. Hürriyet Cad. No: 56/A Dikmen Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizetekyayincilik@gmail.com

Bir Peri Masalı
Köy Enstitülerinin Etnografyası
“Arşiv Belgeleri Işığında”

Murat Aydoğmuş
Engin Karadağ
Cemil Yücel

Bir kesit...

Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsünün birbirinden 10 kilometre uzak olan her iki kısmını da gördüm. Bu enstitüyü 1940-1941 ders yılsonlarında bir defa daha görmüştür. İlk gidişimde Hamidiye'de kalmıştım. Bu defa Mahmudiye'de gece kaldım. Enstitüde yatmak, çocukların gece hayatlarına iştirak etmek ve onlarla birlikte yemek, teneffüs zamanlarını beraber geçirmek en serbest ve serazat zamanlarında çocukları tetkik etmek, muhtelif derslerinde bulunmak, tarla işlerini ve diğer çalışmalarla meşgul olduklarını görmek ve hatta akşam müsamerelerinde hazır bulunmak suretiyle okulun bütün umumi hayatını yakından inceledim. Ve bir evvelki gidişimle bu seferki ziyaretimde husule gelen mukayeseli görüşleri mi aşağıya arz ediyorum:

A) Maddi durum:

Enstitünün maddi durumu tam bir inkişaf halindedir. Bir buçuk sene evvelki ve bu defaki maddi varlık arasında büyük farklar vardır.

İlk gidişimde bina, duvar, çatı noksanlarının tamamlanmaları ile uğraşılıyordu, ders vasıtalarında ve okulun diğer işlerine lüzumlu olan muhtelif materyallerde eksikliklerin giderilmesine çalışılıyordu. Hele müthiş bir dolu tahribatı yüzünden esaslı zararlar görmüş olan bağların ve diğer mevzuların üzüntüleri içinde bu zararların nasıl telafi edeceklerini düşünüyorlardı.

Hamidiye ve Mahmudiye’de Enstitü binalarının yanı başlarındaki sırtlarda büyük bir itina ile yetiştirmekte oldukları bağlar bozulmuş, topraklar kaymış, körpe yemiş fidanlarının kökleri meydana çıkmıştı. O zaman bunları tanzim ile meşguldüler. Bu defa müesseseyi iç açıcı bir muvaffakiyet ve saadet havası içinde buldum. Şimdi o türlü tahribattan eser kalmamıştır. Arazi eski halinden daha mamur bir vaziyete getirilmiştir. Hele Mahmudiye’deki binaların arka taraflarına düşen tepecikteki bağlık ve ağaçlık sırtlarla Hamidiye’deki büyük binanın yanındaki tepenin tamamıyla ağaçlanmış olması ve bunların epey boy atmış bulunması, bağlarında artık mahsul verecek bir hale gelmesi diğer cihetten müessesenin materyal noksanlarının da giderilmiş olması Enstitüyü idare edenler kadar çocuklarında yüzlerini güldürmüş, çalışma şevklerini artırmıştır.

Burada Enstitünün pek mütenevvi olan bütün gündelik işlerini görmek için çalışmak nöbetle çalışanlar için de müteakip nöbeti bekleyen seyirciler için de büyük bir zevk halini almıştır.

Müessesenin maddi varlığını ortaya çıkaran bu canlılık öğretmen ve talebenin canla başla ve elbirliğiyle çalışması muhit üzerinde de yapıcı ve yaptırıcı tesirini göstermiş bulunmaktadır. Bu defa Enstitü binalarının bulunduğu her iki köyü ve köylüleri dahi adeta değişmiş buldum. Onların da tarla faaliyetleri pek aşikâr bir surette artmış, ziraat işleri ve hayvan bakımı tarzları civar köylerden daha iyi ve intizamlı ve daha mütekâmil bir hale getirilmiş yaşayış tarzları ve hatta evlerinin içi bile hayırlı ve eskisinden çok üstün bir yeniliğe kavuşmuş buldum. Bu maruzatım hem ilk gidişinde hem de bu sefer Enstitüdeki arkadaşlarla birlikte köylülerle görüşmek, bizzat onların kahvelerinde oturmak ve yine her iki ziyaretimde de bu köy evlerinin içini görmek suretiyle husule gelen mukayeseli intibaldır. Enstitüyü bu seferki teftişimde, ahval dolayısıyla verilen emirlere uyulmuş olduğunu ve fazla miktarda ekim yapılmış olduğunu, mahsulünde hem iyi hem de bol olduğunu gördüm. Bu mahsulü Enstitü müdürlüğü zamanında kaldırmak için ziraat kombinelerinden vesait temini işleri ile uğraşmakta ve bu hususta vekillliğimize ricalarda bulunmakta idi.

Eskişehir'den sonra Ankara'ya gelişimde bende bu durumu Umum Müdürlüğe şifahen anlatarak Enstitü müdürünün ricasına iştirak ettim. Ve Umum Müdürlüğünün vesait temin etmekte olduğunu da öğrendim. Seneden seneye tekâmüller gösteren bu Enstitümüzün de memleketimiz için çok hayırlı ve mesut kalkınmalar payına canla başla iştirak ettiğini ve başta Enstitü müdürü olmak üzere bütün idare ve öğretim arkadaşlarının el birliği ile çalıştıklarını ve başarılarının takdire layık olduğunu arz ederim.

B) Öğretim İşleri:

Enstitüdeki çocuklarımızın tarla işleri ve hayvanlara bakmaları ve okullarının günlük işlerine nöbetleşe iştirak eylemleri gibi umumi çalışmalarda gösterdikleri başarılar kadar öğretim işlerinde de çok iyi yetişmekte oldukları görülmüştür. Dilimize ait bilgiler, okuma, yazma ve dilbilgisi terimleri öğretimi iyidir. Çocuklara bu sınıf maulumatlarından başka roman, hikâye, mecmua ve gazeteler okutulmak sureti ile dilimiz bakımından iyi yetiştirilmektedirler.

İçlerinde istidatlı olanlar ve çok güzel yazanlar ve hatta manzume yapanlar vardır. Enstitüdeki çocuklarımızın diğer okullarımızdaki çocuklardan farkları daha daha tabii oluşları, daha serbest bulunuşlarıdır. Bu hal onlar için okuma ve öğretme işlerini bir angarya haline koymayıp bilakis bir istek ve zevk haline getirmektedir.

Enstitüde gece kaldığım akşam seyrettiğim müsamerelerdeki muvaffakiyetlerinin sırrı da bu idi.

Bu çocuklarda suni bir hal yok, yapma ve yapmacılığı bilmiyorlar.

Türkçe derslerinde hem kendi kitaplarından hem de diğer kitaplardan okutmak sureti ile mihaniki okuma sureti ile anlayışlı okuma kabiliyetlerini elde etmiş bulduklarını memnuniyetle gördüm. Okuduklarını anlatmak hususunda da büyük bir sıkıntıları yok, yalnız bazılarında bir az şive ve telaffuz bozukluğu var ki bu da zamanla giderilecektir.

Aritmetik ve matematik bilgileri de çok iyidir. Hatta diğer bazı okullarımızın muadili sınıflarındaki talebelere de üstündürler.

Bu üstünlük yukarıda da arz eylediğim gibi çocukların tabii ve samimi oluşlarından ve öğrenmeye karşı istekli bulunuşlarından. Bir de inşa vasıtası ve ölçülerini bilfiil kullanmak, uzunluk mefhumu da ameli olarak öğrenmek, Enstitünün geniş tarlalarında bizzat yetiştirdikleri sebzelerle sair mahsulleri tartmak ve nöbetçi oldukları zamanlarda ambardan mutfığa verilen günlük erzakı ve tartı nasyonları bulunmak keyfiyetleri onlara hem aritmetik bilgisini daha iyi ve kolay öğretmekte hem de problemleri daha kolay anlatmakta ve yapmaktadırlar.

Çocukların müzik derslerinde de bulundum. Gerek Hamidiye ve gerek Mahmudiyedeki sınıflarda çocukların bu derse hevesleri uyandırılmış ve nazari bilgileri, solfej egzersizleri iyi görülmüştür. Diğer cihetten her iki okul binasında da ayrı ayrı korolar teşkil edilmiştir, çocuklardan mandolin çalanlar sınıfların ekseriyetini teşkil eylemektedir. Müşterek çalınan havalarda ve koroda anlayışlı bir beraberlik temin etmekte ve falso yapmamaktadırlar. Enstitü talebeleri milli şarkıları ve marşları diğer okullarımızdaki talebelerden daha iyi biliyorlar ve hep birden daha iyi söylüyorlar.

C) Eğitim ve Disiplin İşleri

Enstitünün umumi terbiye ve işlerinde hürriyet havası olanca genişliği ile kendini belli etmektedir. Binaların hayat ve sıhhat dolu tabii hayatına çok iyi intibah eden bu terbiye sistemi köylü çocuklarımızın iyi yetişmelerine en uygun gelen keyfiyettedir. Böylece muhtelif semtlerden ve köylerden gelen çocuklar mütecanis bir kütle haline sokulmakta, birbirini seven, sayan, düşünen, gören ve yapan köylü tipi yaratılmaktadır.

Enstitü bu havası ile onlara çok güzel itiyatlar kazandırmakta ve müessese onlara sevdikleri ve benimsedikleri yepyeni bir terbiye muhiti, toplu bir aile ocağı tesiri göstermektedir.

Öğretmenlerin sıcak ve yumuşak şefkatleri ile tamamıyla hür, sevgi ve saygıya dayanan bir disiplin tarzı kurulmuş bulunmaktadır. Çocukların bu terbiye tarzından hakkı ile istifade etmiş olduklarını onların serbest zamanlarındaki tetkiklerinden çıkarmış bulunmaktayım. Teneffüs zamanları ve bilhassa kendi kendilerine

tertip ettikleri milli oyunlar ve bizzat hazırladıkları piyes temsili ve mandolin konseri ve korusu gibi okul müsamesesi zamanında tamamıyla hür ve dağınık hallerinde tetkik ettim. Kendi aralarındaki konuşmalarına kulak verdim. Kaba bir söz duymadım. Teneffüste şakalaşırken hiddetlendikleri zamanı gördüm, yine birbirlerine fena kelimeler söylemediler. Çocukların tavır ve hareketlerinde, birbirlerine karşı muamelelerinde ve öğretmenleri ile olan münasebetlerinde en ufak bir aykırılık ve yakışsızlık görmedim ve işitmedim. Okul binası önünde toplu bir halde okul idaresinin o günkü umumi çalışmalarına, nöbet işlerine ve gurup gurup nöbet değiştirmelerine ait emirleri, tembihleri ve tavsiyeleri dinleyişlerini seyrettim. Çocukları mutlak bir sükûnet içinde verilen işleri başarmaktan zevk duyduklarını belli eden isteklerle çalışmaya hazır buldum.

Bayrak merasimlerine iştirak eyledim. Cumhuriyet marşını hep birden tam bir ahenkle, ayarı kararlı bir sesle söylediklerine ve mutlak bir ihtiram vaziyeti aldıklarına şahit oldum. Çocukları ciddi zamanda ciddi, eğlenceli zamanda eğlenceli ve neşeli, derste, tarlada, nöbet işlerinde hep güler yüzlü buldum.

Şehirlerin boğucu havasından mı, bozucu muhitlerinden mi, ekseriya oralardaki okul binalarının ve bahçelerinin dar oluşlarından mıdır nedir Köy Enstitülerindeki bu arz ve tasvir eylediğim tabii hayatı, bu sıcak ruhu şehir okullarımızda göremiyoruz. Hülasa Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü her sahada esaslı başarılar ve seneden seneye büyük farklarla ve hızlı terakki hamleleri ile iyi inkişaf göstermektedir. Memleketimizin yarınki mesut köy hayatını müjdeleyen bu kurtarıcı başarılarla öğretim, eğitim ve ziraat işleri bakımından görülen gayretlerin takdire layık bir derecede olduğunu arz ederim.

Müfettiş

İsfendiyaroğlu, 1942

Önsöz

[...] yağmurun yağışı hızlanmıştı.

İkisi de bu önemli gün için süslenmişlerdi. Anne boynuna ipek eşarp takmıştı, çocuk saçını ıslatıp taşlı tokasıyla toplamıştı.

- Korkuyor musun? Hiç konuştuğun yok sabahtan beri. Hadi hadi Salıpazarı'ndan bu taşlı tokenın eşini alacağım sana. Sonra bizi tayin edecekler. Sen okulu bitirip *öğretmen olunca*, bende çalışmam hastanede. Beraber çıkar gideriz. Koltuklar alırız. Onlara çiçekli basma örtüler dikerim ben. Bir de kabul günümüz olur. Konukları ağırlamak için, eğer unutmadımsa, anasonlu galeta yaparım. Masraf kapısı olmaz. Belki, bir de küçük halı alırız. Hasta pisliği dökmekten, koridorlarda koşturmaktan kurtulurum. Hele o lizol kokusu yok mu, içini üşütüyor insanın. Bir de hep ölümü düşünme. Şöyle bir dağın eteğinde olur gideceğimiz yer, benim kızım. Herkes İstanbul'da kalalım dermiş. Hepsini sordum bilenlere, öğrendim iyicene. Hükümet tabii seni alır. Biz İstanbul'u ne yapacağız? Bize bir ev, kışın kömürlüğümüzde odun-kömür gerek. Bir de mutfığımız olur değil mi? Eğer kefil falan derlerse, demezler ya, o kadının uydurması, oğluna güvenmemesi. Sormadım ordan burdan o işi. Sade sen *öğretmen olunca* n'olacak onları öğrendim. Bize nereye tayin çıkarsa oraya gideriz, di mi?
- Bu okulu kazanacakların hepsi de benim gibi yoksul çocukları mı, anne? Onu da öğrendin mi?
- Öyle ya, yoksul çocukları ki, parasız yatılı için imtihan oluyorlar.
- **Öyleyse ben burayı kazanırım. Üzülme. Sınavı pekiyle bitiririm. Artık burada, arkadaşlarım olur. Haftada iki gün**

sen hastaneden, ben okulda çıkıp eve döneriz. Sana da konuk günlerinde bakkal bisküvisi alırım.

Sınavların yapıldığı okul karşı yöne düşüyordu. Yeniden geçtiler caddeyi, ürke ürke. Arka sokaktan yürüdüler. Yüksek bir duvarın yanındaki kapıda durdular. Okulun öğrenci giriş kapısıydı bu. İçeriden uğultular geliyordu. Yağmur taş duvarların arasından çıkan aykırı yeşillikleri parlatmıştı.

- Bizden de erken gelenler olmuş. Geç meç kalmış olmayalım?

Hademe giyimli bir kadın onlara doğru yürüdü, taşlı yoldan. Bezgin, alışık bakışlarıyla anne, kızın üstünden dışarıda bir şeye bakıyordu.

Anne saygılı sordu:

- Geciktik mi acaba? Çocukların çoğu gelmiş.

Hademe kadın ilgisiz.

- *Parasız yatılı imtihanının çocukları hep erken gelir. Hiç gecikmezler.*

Çocuk annesinden ayrıldı. Kıyısı duvarlı taş yolda yürümeye başladı. Hademe kadın, görmedikleri bir iskemleyi, görmedikleri bir çatının oraya çekip oturmuş, yün örmeye başlamıştı. Çocuk dönemeçte arkasına baktı. Dış kapıdan annesi yağmurun altında gülümseyerek duruyordu.

[Füruzan, Parasız Yatılı, 1972]

Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren gerçekleştirilen yenilikler, sadece kentlerde gerçekleştirildi ve benimsendi. Cumhuriyet anlayışının köye taşınması için gerekli araçlar mevcut değildi. Cumhuriyet yönetiminin sıklıkla dile getirmesine rağmen, köylerde kendi etkinliklerini artıracak yapı henüz oluşturulamamıştı. Hatta köy, vatan olarak tanımlanan coğrafi alan içinde kendine bir yer bulamamış, köylüler yurttaşla dönüşememişti. Gerçekleştirilen reformlarla bir şeyler yapılmak isteniyordu. Sağlıklı, sanayileşmiş, tarımı gelişmiş bir ülke ve bu ülkede mutlu yaşayan, uygarlık değerlerini özümsemiş, yönetime ortak olabilen bir halk yetiştirmek en büyük gayelerden birisiydi. Köylü halk çoğu yasaya göre her şeyde eşitti, ancak konuşma ve yazma özgürlükleri olmalarına rağmen okuma-yazma bilmiyorlardı. Eğitim özgürlükleri vardı, fakat okulları mevcut değildi. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 25 Ağustos 1924 tarihinde Ankara'da Öğretmenler Birliği Kongresi'nde yaptığı konuşma aslında genç cumhuriyetin gayesini de ortaya koymaktaydı:

Dış düşmanlar çoktur. Bunun için ülkede kuvvetli ulusal duygu ile birlik olmak zorundayız. Çeşitli inanışların yahut meslek farklılıklarının ulusal kardeşliğimize ve ülke sevgisine etkili olmamasını, yarınki eğitimimizde bir hareket noktası sayacağız. Gençler ulusal varlıklarına aykırı düşmeyen her görüşe saygılı olmalıdırlar.

Ekonomik devrimler pek yakındadır. Tehlikenin nereden geldiğini yakından bir görüşle ihata ettikten sonra, onu azim ve ağırbaşlılıkla karşılayacak, ulusu bir ekonomik kölelikten kurtaracak beyinler okullarda hazırlanacaktır. Bunun için gençliği çalışma fikri ve üretim amacıyla yetiştirmek ve onlara üretim araçlarını verme mesleğini izleyeceğiz.

Manen yorgun bir uygarlığın karşısındayız. Her yıkılan kurumun çöküntüsü altında yeni ülkelerin doğacağını gençlik, artık daha kesin bir biçimde bilecektir. Doğuyu ve batıyı oyalayan olaylar karşısında ancak soğukkanlılığını ve irade kuvvetini koruyacak, okumuş ve yazmış bir kuşağın üstünlük kazanacağını yeni kuşaklara telkin etmemiz gerekmektedir. Yarının okullarında egemen olacak eğitim ilkelerini son bir

sözle şöyle özetleyebiliriz: Biz, her şeyde kuvvetli ve azimli olacağız. Çünkü daima korunacak haklarımız; ulusal, uygar, insani ülkülerimiz vardır. Zayıflık bütün kötülüklerin anasıdır. Kuvvetlilik insana sorumluluğu, kendine güveni ve haklarını korumayı öğretir.

Cumhuriyetin hemen başında 3 Mart 1924 tarihinde Öğretim Birliği (Tevhid-i Tedrisat) yasası yürürlüğe girmişti. Bu yasaya göre Osmanlı İmparatorluğu'ndan beridir süre gelen dinsel ve bilsel eğitim ikililiğine son verilerek eğitimde birlik sağlanmıştı. Ancak ülkemizdeki 40 bin köyün 35 bininde okul yoktu, olanların çoğu da üç sınıflı okullardı. Okula gidenler gitmesi gerekenlerin sadece yüzde yirmisi kadardı. Öğretmenin sınıftaki görevi sadece bilgi aktarmaktı ve öğretilenler, köy yaşamını ilgilendirmede için ve o yaşamı değiştirmeye yaramadığından kullanılmıyor ve unutuluyordu. Okul köyde bir fark yaratamıyordu. Okulu köylerle okulsuz köyler arasında yaşam düzeyi bakımından fark görülüyordu. Köylüye göre kendi yaşamını değiştirmeyen okul, olmasa da olurdu. Bir kısım yönetici, köylerin geri kalmışlığının baş nedeni olarak yanlış ve eksik eğitimi, yanlış okullaşmayı görüyorlardı. Kurtuluş için işe yarayan, doğru bir eğitimin gerekliliğine inanılıyordu. Uzun yıllar okulu olan köylerde olumlu bir gelişme, yenileşme olmadığına göre, gelişmeyi değiştirmeyi sağlayacak farklı bir okul ve farklı bir öğretmene gereksinim vardı.

Ülkemizde 1930'lu yıllarının ikinci yarısında nüfusun yaklaşık yüzde 80'ini oluşturan köylerin öğretmen sorununa bir çözüm yaratmak, okullaşma oranında hızlıca bir artış sağlamak ve eğitim yoluyla toplumu canlandırmak amacıyla yeni bir sistemin geliştirilmesi gerekiyordu. Bu kapsamda Türk eğitim tarihinin en önemli ve özgün kurumlarından olan Köy Enstitülerinin hazırlıklarına 1935 yılında başlandı ve 1937'de ilk kez denendi ama yasal olarak 1940 yılında hayata geçirildi. Kendisi de köylü bir aileden gelen ve bu fikirleri savunan İlköğretim Genel Müdürü İsmail Hakkı Tonguç, bu sistemin hem kuramcısı hem de kurucusu olacaktı. Milli Eğitim Bakanı Saffet Arıkan tarafından görev getirilen ve bir sonraki bakan, Hasan Ali Yücel tarafından da desteklenen Tonguç'a göre, köyler içten canlandırılmalıydı. Köy-

lünün, kentlinin yanında ezilmemesi, ancak öğrenim ve eğitimle mümkün olacaktı. İsmail Hakkı Tonguç, önce bir köy araştırması yaparak eski yapılan çalışmaları incelemiş, buna bağlı olarak 20 yıllık bir plan taslağı oluşturmuştu. Bu plana göre 1954 yılına kadar, öğretmen, korucu, tarım teknisyeni ve sağlık hizmeti ulaşmayan köy kalmayacaktı. Ama bu plan çok da kolay gözüküyordu. Bunun iki nedeni vardı; birincisi, eğitmen olarak görevlendirilecek okuryazar köy çocukları, ikincisi ise okullarda okuyacak öğrenci bulmanın zor olması. Buna karşın Tonguç, askerliğini bitirmiş okuryazar gençlerden bir grup oluşturmuş ve bu grubu köylerde eğitmen olarak konumlandırabilmek amacıyla 1936 yılında Eskişehir'in Çifteler Çiftliği'nde 4 aylık bir kursa göndermişti. Bu kursu tamamlayan 84 eğitmen başarılı olmuş ve bu kursların sayısı giderek artmıştı. Kurslarını tamamlayan eğitmenler kendi köylerine giderek, Köy Enstitülerinin ilk binalarını yaptılar. Görev tanımlarında, üç sene boyunca köy çocuklarının eğitimine destek olmak, köylüye modern tarım tekniklerini öğretmek, akşam okulları ile yetişkinlere okuma-yazma, hesap ve yurttaşlık öğretmek bulunuyordu.

İlk uygulamanın başarılı olması sonucunda 11 Haziran 1937 yılında çıkarılan “Köy Eğitmenleri Kanunu” ile Eskişehir, Edirne ve İzmir’de eğitmenlik kursları açıldı. Bu kurslar zaman içerisinde “Köy Eğitmenleri Okulları’na dönüştürüldü. “Köy Enstitüsü” ismi de 17-29 Temmuz 1939 tarihli Birinci Maarif Şurası’nda netlik kazandı. 3803 sayılı Köy Enstitüleri Kurulu Kanunu 17 Nisan 1940 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde kabul edilmesiyle yürürlüğe girdi. Bu tarihten itibaren kurulan Köy Enstitülerinin sayısı en son 1948’de kurulan Van-Erciş okuluyla 21’e ulaştı.

Köy Enstitüleri çağının ilerisinde bir eğitim sistemi modeli ile dünyaya örnek teşkil etmiş okullar haline geldi. Enstitüler Genç Cumhuriyetin devrimlerinin halka, özellikle nüfusun çoğunluğunu oluşturduğu kırsal kesime yerleştirilmesi amacıyla eğitim neferleri yetiştiren çağdaş eğitim kurumlarıydı. Yapararak ve yaşayarak öğrenme modeli çerçevesinde enstitü öğrencileri edindikleri bilgileri gittikleri köylerde halka yarar sağlama amacıyla kullanmışlar ve

köyün aydınlanması ilkesini layıkıyla yerine getirmişlerdi. Yeri geldiğinde köyün sağlık memuru, yeri geldiğinde doktor ve mühendis olan öğretmenlerin bu kabiliyetleri enstitülerde aldıkları pratik eğitimler sayesinde oluşmuştu. Enstitüler bir gereksinimden doğan yılların birikiminin ve araştırmalarının sonucu olarak ortaya çıkan eğitim kurumlarıydı. Gerek verilen eğitim gerekse yarattığı kültürle adından ve felsefesinden sıklıkla söz ettiren bu kurumlar dönemin iç siyasi çatışmalarının da odağında yer aldı. Özellikle kapanışının son yıllarında toprak reformuna ve köyün aydınlanması fikrine karşı çıkan siyasilerin baskıları ve toplumda yaratılan olumsuz algılar nedeniyle sıklıkla eleştirilere maruz kaldı. Hem iç hem de dış politikada meydana gelen gelişmeler neticesinde kapatılmaları hızlandı. Bu kurumların getirdiği en büyük kazanımlarından birisi iş içinde, iş ile eğitim anlayışıdır. Genç öğretmen adaylarının köyün aydınlanması ideolojisi kapsamında yetiştirilmeleri ve Cumhuriyet devrimlerinin tabana yayılması fikri bir ideal haline gelmişti. Ancak kapatılması da bir o kadar sancılı bir dönem yaşattı. Siyasilerin kişisel hırsları neticesinde öncelikle müfredatı ve yapısı değiştirilerek içi boşaltılan kurumlar köyün aydınlanması amacıyla kuruluşlarına hız verilen bu yeni nesil öğrenme yuvaları daha sonra tarihsel bir süreçte kapatıldı, yerlerine başka kurumlar oluşturuldu. Bütün bunlara rağmen halen daha, yarattığı kültür ve felsefe ile hem dünyada hem de ülkemizde adından sıklıkla bahsedilir haldedir.

Sonuç olarak en temel soruya tekrar dönmemiz gerekli. Eğitim nedir? Zamanında derse girilip, anlatılanları ezberlemek mi? Yoksa umut olmak mı? Yıllarca tartıştığımız, Türk eğitim tarihinde derin izler bırakan Köy Enstitülerini, farklı kılan neydi? Tam da Füzüan'ın essiz öyküsü Parasız Yatılı'daki umut değil midir? Görülüyor ki Köy Enstitüleri ülkemizin sadece eğitim sisteminde değil tüm hayatı boyunca unutulmayacak izler bırakmış, kapak fotoğrafında olduğu gibi belki 13'üne basmadan evlendirilecek kız çocuklarımıza pırıl pırıl gelecekler hazırlamış kurumlardır. Köy çocuklarına umut olabilmış, onların ve toplumun hayatına dokunabilmış, bir kıvılcım çakabilmiştir. Bu nedenle elinizdeki bu kitapta yakın tarihimize altın harflerle yazılan bu eğitim kurumlarının nasıl birer kültür oluşturduğu ve kendine özgü eğitim siste-

mini nasıl işlevsel hale getirdikleri arşiv belgeleriyle gözler önüne sermeyi amaçladık. Kitapta, Köy Enstitülerinde yaşananları doğru bir şekilde yansıtmak amacıyla içi boş tartışmalar yerine arşiv belgelerine dayanan bulgulardan hareket ettik...

Kitabın yayımlanmasında adını sayamadığımız pek çok kişinin katkısı vardır. Misafirperverlikleri için Eskişehir Mahmudiye Yunus Emre Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi okul müdür ve müdür yardımcılarına, Köy Enstitüleri ile ilgili fotoğrafları bizimle paylaşan Yeni Kuşak Köy Enstitülüler genel başkanı Prof. Dr. Kemal Kocabaş'a, Vizetek Yayıncılıktan Ferit Resuloğulları'na ve Sadık Hangül'e sonsuz teşekkürlerimizi sunarız. Bu çalışmanın konusu olan Köy Enstitülerinin oluşmasında emeği geçen özellikle İsmail Hakkı Tonguç'a ve Hasan Ali Yücel'e, Onlar'ın nazarında bu kurumların yeşermesine destek veren Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü direktörlerine ve öğretmenlerine şükranlarımızı sunuyor ve saygı ile anıyoruz. Ruhları şad olsun.

Murat Aydoğmuş, Engin Karadağ & Cemil Yücel
Temmuz, 2021

İÇİNDEKİLER

Bir kesit.....	v
Önsöz.....	xi

I. KISIM TÜRKİYE'DE ÖĞRETMEN YETİŞTİRME

1. Giriş.....	3
Tanzimat Öncesi Öğretmen Yetiştirme Sistemi.....	3
Tanzimat Dönemi Öğretmen Yetiştirme Sistemi	7
İkinci Meşrutiyet'ten Sonra Öğretmen Yetiştirme Anlayışı	11
Cumhuriyet Dönemi Öğretmen Yetiştirme Anlayışı.....	15
TBMM Hükümeti dönemi (1920-1923)	15
Cumhuriyet Dönemi (1923-1938).....	18
2. Türkiye Cumhuriyeti'nin İlk Yıllarında Köy	24
Ekonomik Durum.....	24
Sosyal Hayat	30

II. KISIM KÖY ENSTİTÜLERİ

3. Köy Enstitülerinin Tarihsel Arka Planı	37
4. Eğitim Kursları ve Köy Öğretmen Okulları.....	46
5. Köy Enstitülerinin Kuruluşu.....	55
6. Köy Enstitülerinin İlkeleri	64
7. Köy Enstitülerinde Eğitim	69
8. Köy Enstitülerinde İşleyiş ve Günlük Hayat.....	88
9. Enstitülerde Kültürel Etkinlikler ve Ulusal Bayramlar	94
10. Köy Enstitüleri ile İlgili Bazı Görüşler.....	101
11. Köy Enstitülerinin Kapatılması	111

III. KISIM
KÖY ENSTİTÜLERİNİN ETNOGRAFYASI

12. Çifteler Köy Enstitüsü	124
13. Disiplin İşleri.....	127
Öğrenci Disiplin İşleri.....	127
Öğretmen Disiplin İşleri	148
14. Eğitim ve Öğretim İşleri	168
15. Kültürel Faaliyetler	203
16. Resmi Makamlarla İlişkiler	214
17. Öğretmen Yeterlikleri ve Atamaları (Tayinleri)	229
18. Müfettiş Raporları	249

IV. KISIM
SON

19. Bir Peri Masalının Sonu.....	275
KAYNAKLAR.....	307